

ÉLŐ ERDÉLY EGYESÜLET

ÉRMIHÁLYFALVA

HONISMERETI TANULMÁNY

**SZILÁGYI ADRIEN REBEKA
ÉRMIHÁLYFALVA
BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM**

2014

Bevezető

Érmihályfalva mind Bihar megye, mind Románia északnyugati részén fekszik, Nagyváradtól 66, a magyar határtól mindössze 8-10 km választja el.

Az Érmellék fővárosának is szokás nevezni, mivel a tájegység központi részén helyezkedik el, a Nagyvárad-Szatmár és a Nagyvárad-Debrecen vasútvonalak is itt találkoznak. A vidék gazdasági, kereskedelmi és kulturális életének is a csomópontja. Érmihályfalva több, mint 7000 hektáros területén található a nyírségi homok és az érmelléki fekete föld. A várost kettészeli a Móka patak; tölgyes- és akácos erdők, illetve mezőgazdasági területek veszik körül.

A középkori Nagy Mihály első írásos említése egy 1270-ből származó oklevél, amelyben Turul ispán özvegye, Onnus, unokájára hagyja a települést.¹ Az erdélyi sókereskedelem útja itt haladt el, ez nagy mértékben segítette a város piacának, vámjának fellendülését. Ennek köszönhetően 1459-ben megkapja a vásártartási jogot.²

1587-ben a törökök feldúlták és felégették a települést, a lakosság nagy részét pedig elhurcolták.³ A török pusztítások után, az 1692-es összeíráson kevesebb, mint 50 lakost számoltak, ez csak az 1700-as évek elejére érte el a tízszeresét.⁴

1846-ban megkapta a mezővárosi rangot V. Ferdinándtól.⁵ Az 1867-es kiegyezés után ismét fellendült a gazdaság az Érmellék fővárosában, és az 1880-as évekre már 3896 lakost számoltak.⁶

A századfordulón aranykorát élte Érmihályfalva, iparosítottont építettek, a kereskedelem és a kulturális élet is kezdett kibontakozni. Az 1930-as években elkezdtek az utak kövezését.⁷

A világháborúk ideje alatt a városiasodás fokozódott, végül 1989-ben Érmihályfalva megkapta a városi rangot. Ezekben az időkben volt a legnagyobb a lakossága, elérte a 10432 főt, ám ez napjainkra lecsökkent 9688 főre, melynek több mint 80%-a Magyar anyanyelvű.⁸

¹ Kovács Rozália: Utak a múltba. Helytörténeti és néprajzi tanulmányok Érmihályfalváról, *Partiumi füzetek* 74. Nagyvárad, 2013. 8.

² Uo. 13.

³ Uo. 14.

⁴ Uo. 18.

⁵ Báthori Ferenc, Bokor Irén, Kiss-Körösi Jolán: *Érmihályfalva*. Érmihályfalva, RMDSZ, 1998. 9.

⁶ Uo. 8.

⁷ Uo. 9.

⁸ Uo. 9.

Látnivalók

Érmihályfalván több épület keltheti fel az ide látogatók érdeklődését. Ezek többsége a XX. században épült, ám akad pár korábbi emlék is.

Református templom

Az egyházi épületek közül a legrégebbi a református templom, ami a XIII. századbeli leégett templom helyén épült, 1714-ben. Az 1700-as évek vége óta folyamatosan bővítették és alakították; legutóbb 2003-ban renoválták, megőrizve eklektikus stílusát.⁹ 1491-ből származó harangja a török dúlások alatt a közeli patakba került. Egy monda szerint azonban ez a harang hívta vissza a nádasban elrejtőző lakosokat. Csak később helyezték vissza a templomtoronyba, de azóta is használatban van.¹⁰

A templomot kert veszi körül, melyben kopjafák sorai emlékeztetnek az 1956-os áldozatokra, többek között Sass Kálmán mártírlelkipásztorra¹¹ is, akinek 1993-ban emléktáblát is állítottak a templom bejárata mellett.¹²

Katolikus templom

A katolikus hitközösség növekedése 1818-ban arra készítette a helyi lakosságot, hogy kápolnát építsenek maguknak. A helyi Szávy-család el is készítette, barokk stílusban, de a katolikusok hamar kinőtték, és 1904-re már új, neogótikus templom ékesítette a város képét, amelynek Páduai Szent Antal a védőszentje.¹³ Belső falain helyi emberek arcairól készült festmények kaptak helyet, melyeket Fekete Károly¹⁴ festett.

Zsinagóga

A város gazdaságát fellendítő zsidó lakosság 1883-ban zsinagógát és mikvét¹⁵ épített magának, ez utóbbi azonban nem maradt meg. A zsinagógát az elmúlt évtizedekben a baptista egyház használta, de bútorraktárként is szolgált. Csak 2001-ben szerezte vissza a zsidóság, felújítása 2003-ban ért véget, viszont így se használják eredeti céljára: kiállításokat rendeznek benne, illetve turistáknak mutatják be.

⁹ Kovács Rozália: i.m. 21-26.

¹⁰ Uo. 34-36.

¹¹ Sass Kálmán, a kolozsvári teológia elvégzése után, 1936-tól Érmihályfalva lelkésze volt, egészen 1958-as letartóztatásáig.

¹² Báthori Ferenc, Bokor Irén, Kiss-Kőrösi Jolán: i.m, 1998. 71.

¹³ Kovács Rozália: i.m. 54-56.

¹⁴ Fekete Károly érmihályfalvi születésű festő. Tehetsége révén Vatikánba is eljutott, XI. Pius pápa magánkihallgatáson fogadta.

¹⁵ A rituális fürdésre kialakított zsidó fürdő.

Temetők

Az érmihályfalvi református és katolikus temetőben legrégebről csak a XVIII. század végéről származó sírokat találhatunk, ám a zsidó temetőben már 1822-től temetkeztek a helyi rabbik. Az akkori emberek a város legmagasabb pontját választották halottaik örök nyughelyéül, ahol Fekete Károly festő és Kovács János Afrika-kutató¹⁶ sírja felett, kezét a magasba emelő szobor tiltakozik az elmúlás ellen.

Bernáth –Bujanovics kastély

A világi épületek közül kiemelkedő a Bernáthfalvi Bernáth család kastélya, ami a XIX. század elején épült. Az 1848-as forradalmat követően a Habsburg-párti Bujanovics családé lett.¹⁷ Angolkertjében több védett, a vidéken is ritka állat- és növényfaj él. 1980-tól 2012-ig kórház működött benne.¹⁸

A kórház épülete

Az új kórház épülete a XX. század elején épült. Eredetileg divatüzletnek és lakóháznak építette a Weisz és Fisch család. majd működött benne iskola is.¹⁹ Padlásán jelenleg az 1940-es években alakult könyvtár²⁰ és a hozzá tartozó kiállítóterem foglal helyet.

Lovass-kúria

A központ egyik legrégebbi épülete a Lovass-kúria, amely 1894-ben épült, eklektikus stílusú lakóház volt. Díszes timpanonjai és nagy kapuja úgy a turisták, mint a helyiek számára kellemes látványt nyújt.²¹

Polgármesteri Hivatal

A mai Polgármesteri Hivatal a XX. század eleje óta különböző szerepeket kapott. Működött járásbírósként, vendéglőként (Fényes Vendéglő), sőt férfiruha áruházként (Grósz-Hermann áruház) is.²²

¹⁶ Kovács János városunk kiemelkedő személyiségének, dr. Andrassy Ernő polihisztornak az anyai nagyapja volt. A Debreceni Református Kollégium természetszakos tanáráként került Egyiptomba, ahol a helyi jellegzetes növény- és állatfajokat tanulmányozta.

¹⁷ Kovács Rozália: i.m. 145-147.

¹⁸ Hosszas pereskedés után a Bujanovics családnak sikerült visszaszereznie a kastélyt, a kert egyharmadával együtt.

¹⁹ Kovács Rozália: i.m. 147.

²⁰ A városi könyvtár jelenleg Máté Imre, egykori érmihályfalvi költő nevét viseli.

²¹ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: *Érmihályfalva. Barangolás múltban és jelenben.* Érmihályfalva, Érmihályfalva Polgármesteri Hivatala, 2005. 112.

²² Báthori Ferenc, Bokor Irén, Kiss-Körösi Jolán: i.m. 33-35.

Emlékművek és emléktáblák

Számos jeles személyiség élt Érmihályfalván, akik tetteik vagy gondolataik miatt megérdemlik az utókor megbecsülését.

Emlékművek

A **XX. század hőseinek és áldozatainak emelt emlékművet** Szilágyi Ferenc író, plakettkészítő készítette, és 2004-ben leplezték le. A szoborkompozíció alakját úgy tervezte, hogy ne emlékeztessen senkit a megszokott román emlékművekre: három egymásba kapaszkodó kereszt és négy óratorony hívja fel a figyelmet az alkotás mottójára: „Amikor mindenütt elfelejtettek, a szülőföldnek akkor is akad mondanivalója rólunk.” (Sütő András).²³

A városközpontban helyet kapott egy szoborpark, ami jelenleg négy alkotást foglal magában.

Ezek közül a legrégebbi **Bocskai István**²⁴ **mellszobra**, melyet 2000-ben lepleztek le, így ez volt a város első köztéri szobra.²⁵

2008-ban a város talán leghíresebb és leginkább elismert emberének, **dr. Andrásy Ernőnek** is mellszobrot készítettek. Az Érmellék utolsó polihisztorának nevezett, sokoldalú személy volt. Orvosként került a városba, de színdarabokat is írt, ezek közül „Dalol a falu” című művét elő is adták. Erre még manapság is vidáman emlékeznek az idősebb emberek. Mégis, régészként és muzeológusként vált igazán ismertté, gyűjteményei országszerte ismertek voltak.²⁶

A méltatlanul elfeledett érmelléki költőnek, **Máté Imrének**, 2011 decemberében, halálának 22. évfordulóján leplezték le a mellszobrát. Bár nem ismert országszerte, szülőföldje még mindig őrzi emlékét, nevét viseli egy, a helység művészeit tömörítő irodalmi csoport, a könyvtár, illetve egy szavalóverseny is.²⁷

Az 1956-osok emlékműve 2006-ban lett leleplezve. Főnixmadarat ábrázol, nyakából lyukas zászló omlik a földre. Ez a kompozíció 2013 októberében kiegészült egy kis táblával, amin az érmihályfalvi áldozatok nevei kaptak helyet egy sasmadár mellett, ami Sass Kálmán emlékét hivatott megőrizni.

Emléktáblák

²³ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 163-168.

²⁴ Bocskai fejedelem idején Szalacsról város mellett utakon szállították a sót, mely nagyban hozzájárult a helyi gazdaság fejlődéséhez.

²⁵ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 169-170.

²⁶ Uo. 31-36.

²⁷ Uo. 66-79.

A város talán legfontosabb emléktáblája az 1991-ben átadott **Petőfi-emléktábla**, amely a költő 1847-es ittjártát idézi fel. Ekkor írta Legszebb versem című költeményét érmihályfalvi barátjának, Somogyi Józsefnek.²⁸

Zelk Zoltán, érmihályfalvi születésű költőnek a volt könyvtár falán²⁹, **Máté Imrének** pedig szülőháza falán³⁰ van egy-egy emléktáblája.

Az érmihályfalvi írónak, **Kuthy Lajosnak** is emeltek emléktáblát, ezzel figyelmeztetve az Érmelléket Jókai Mór szavaira, miszerint Kuthy „az irodalom grófja”.³¹

A református egyházközség diakóniai központjában kapott helyet **Földesi Ilona diakonissza (Veronika testvér) emléktáblája**.³²

A református iskola falán, 2010-ben avatták fel **Bernáth József emléktábláját**, aki képviselőként és kormánybiztosként támogatta szülőfaluját és a reformátusokat.³³

A katolikus templom falán 2004 óta **Simonyi óbester**³⁴ emléktáblája áll.

Kulturális élet

A kulturális rendezvényeknek helyet adó épületek között kiemelendő a **Bartók Béla Művelődési Ház**, ami a XX. század elején épült, és azóta többször is feljötték. Ez egyaránt ad helyet a helyi kulturális csoportok próbáinak, a kulturális élet eseményeinek, iskolai ünnepeknek, báloknak, de lakodalmakat is tartanak itt.

A kiállítások és alkotócsoporthoz gyülekezési helye a **Padlás Galériának** keresztelt épület padlása. 2007-es felújítása óta több külföldi fotóművész is mutatta be itt munkáját.

Szintén 2007 óta működik az **Andrássy Ernő Történelmi és Néprajzi Városi Múzeum** egy XIX. század végi, a cél érdekében felújított jellegzetes helyi parasztházban.³⁵ Múzeumunk nagy népszerűségnek örvend, évente több kiállítást is rendeznek itt, amire a környék településeiből is érkeznek látogatók.³⁶

²⁸ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 80-81.

²⁹ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 29-97.

³⁰ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 66-79.

³¹ Kovács Rozália: i.m. 137-141.

³² Az 1956-os magyarországi forradalmat követő romániai megtorlások idején számos érmihályfalvi lakos mellett őt is letartóztatták.

³³ Kovács Rozália: i.m. 83-85.

³⁴ A napóleoni háborúk hőse, aki ezen a vidéken toborozta huszárjait.

³⁵ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 35-36..

³⁶ A város első múzeumát 1952-ben alapította dr. Andrássy Ernő a saját házában. Az 1956-os forradalom során Andrássyt letartóztatták, kifosztották lakását, gyűjteményét is elvitték, és csak az új múzeum megnyitásakor szolgáltatották vissza

Rendezvények

1992 óta rendezik meg minden év májusában a **Nyíló Akác Fesztivált**, ami az Érmellék és Bihar megye egyik legnagyobb kulturális eseménye. Nevét a környéken nagy mértékben megtermő növényről kapta. Rendszerint a helyi csoportok felvonulásával és a vezetőség beszédeivel nyitják meg, amit számos és sokszínű rendezvény követ: előadások, kiállítások, koncertek, gasztronómiai- és sportversenyek zajlanak. A háromnapos fesztivált minden évben tűzijáték zárja.³⁷

A **Dióverő „Szíp” Napok** 2007 óta szórakoztatja gasztronómiai versenyekkel, szüreti mulatságokkal és bálokkal az érmihályfalvi lakosságot.

2013-ban rendezték meg először a **Hagyományörző Napokat**. Fiatalok és idősebbek egyaránt részt vettek különböző kézműves mesterségek elsajátításában, illetve íjász- és harcbemutatókon.

A **Részek Viadala** elnevezésű versenyt szintén 2013-ban rendezték meg először. A számos kulturális- és ügyességi próbák során a városrészek képviselői a várossal kapcsolatos tudásuk szintjét és rátermettségüket mérhetik össze ezen a rendezvényen.

Csoportok, szervezetek

Érmihályfalva hírnevét legmesszebb a **Nyíló Akác Néptáncgyűttes** vitte. Az 1985 óta szünet nélkül működő, 15 és 30 év közötti fiatalokat tömörítő csoportnak 20-25 tagja van. Évente több meghívást kapnak belföldre és külföldre egyaránt. Állandó fellépői a helyi Nyíló Akác Napoknak, a holtmarosi Gyöngykoszorú Néptáncalálkozónak, falunapoknak és táncházaknak.³⁸

A **Fürge Lábak Néptánc csoport** 2007-ben alakult, 5 és 14 év közötti gyerekek a tagjai. Fő céljuk a gyermekjátékok, helyi hagyományok megismertetése.

A **Syluette Menettánc csoport** 1993-ban alakult. Ekkor még nem voltak hasonló csoportok Bihar megyében. Rendszerint a Nyíló Akác Néptáncgyűttessel együtt lépnek fel falunapokon, fesztiválokon.³⁹

A **Móka Amatőr Színjátszó Csoport** 2000 óta tevékenykedik. Azóta több, mint harminc bemutatóval készültek különböző eseményekre, ünnepekre.

³⁷ Lunczer Mária, Rencz Csaba, Borbély-Simon Csaba, Ádám Sándor: *Érmihályfalva, zsibongj tovább! Két évtized az akác bűvöletében*. Érmihályfalva, Duran's Press, 2012. 6-74.

³⁸ Hodgyai Edit: *Hagyományörzés és tehetség gondozás Biharban 2012-ig*. Micske, Görböc Kulturális Egyesület, 2012. 2-16.

A **Gödör Gasztró Galéria „GGG” Irodalmi Csoport** 1995-ben alakult. Az iskolásokból álló lelkes csapat nemzeti ünnepekkor, jeles napokon ad elő zenés-verses összeállításokat.⁴⁰

A zene világát előidéző legfontosabb csoportok a **Veres László Zsolt, Városi Kórus** - ami a rendszerváltás óta kisebb-nagyobb szünetekkel tevékenykedett, de az elmúlt években az Érmellék faluapjain, különböző rendezvényein állandó vendég-, illetve az 1986-ban alakított, a városi kórossal együtt szereplő **Bartók Béla Citerazenekar**.

Ugyanakkor fiatal tehetségeket is gyámolít a város, 2010-ben négy tagból álló rockbanda alakult, **PlayTime** néven, akik azóta folyamatosan fellépnek a Nyíló Akác Fesztiválon, de a környék és a testvérvárosok is gyakran meghívják őket.

Új szint vitt fel a város kulturális palettájára az **Érmellék 2009 Fotóklub**, ami 2009-es megalakulása óta folyamatosan működik: kiállításokat rendez belföldön és külföldi társszervezeteinél egyaránt, illetve fotóiskolát szervez az érdeklődőknek.

A város környezetéért a **Zöld Kommandó Érmihályfalva** nevű csapat harcol, évente több hulladékgyűjtő napot is szerveznek, felhívva a lakosság figyelmét a zöld övezetek, a környezetvédelem fontosságára.

Az egész Érmelléken aktív tevékenységet folytató **Pusztai Farkasok Íjászegyesületnek** érmihályfalvi tagjai is vannak. Különböző kulturális eseményekkor ők azok, akik visszaviszik a város lakóit a múltba, bemutatva az ősmagyarok szokásait, harci módszereit.

Az említett csoportokon kívül két ifjúsági szervezet is - a helyi **MIDESZ** és az **Érmihályfalvi Ifjúsági Szervezet (ÉRMISZ)** - gondoskodik a város fiataljainak kulturális életéről. Évente több ifjúsági kulturális napot, sportrendezvényeket és humoresteket is szerveznek.

Több magánszemély is gazdagítja a várost tehetségével; kiállításaira, könyvbemutatóikra minden alkalommal sokan kíváncsiak:

- *Kovács Rozália* (helytörténész);
- *id. Szilágyi Ferenc* (író, plakettkészítő);
- *Sillye Judit* (költő);
- *Torda Csilla* (porcelán- és üvegfestő);
- *Kovács Éva* (porcelán- és üvegfestő);

³⁹ Lunczer Mária, Rencz Csaba, Borbély-Simon Csaba, Ádám Sándor: i.m. 103-124.

⁴⁰ Kovács Rozália, Szalai Iлона, Ádám Sándor: i.m. 181-183.

- *Molnár Zoltán* (festő);
- *Hintalan Géza* (festő);
- *Balázs Attila* (karikatúra rajzoló).

Sportélet

Az érmihályfalvi sportélet nagyobb eseményeinek a **Praszler Gyula Stadion** és a mellette lévő **sportpálya** ad helyet. Itt tartják edzéseiket a város csapatai is.

Az **Unirea Sportklub** 1920-ban alakult, akkor még Gloria néven.⁴¹ A stadion névadója is ebben a csapatban játszott. Jelenleg számos mérkőzésük van belföldön és külföldön egyaránt.

Bihar megye egyik legjobb kick-box csapata, az **Aladin Hero Team** 2009-ben kezdte el komolyabb szintű működését. Többször is részt vett a tököli Juhász Ferenc Emlékkupán, 2012-ben négy világbajnoki címet szereztek. A versenyek mellett részt szoktak venni a szentmiklósi edzőtáborban is.

Környezet

Érmihályfalvát erdők és mezőgazdasági területek veszik körül. Az **akácok és tölgyes erdők** peremén szokták megrendezni a május 1-jei mulatságokat, és a legtöbb gazda ide hajtja juhait legelni. A város északi határánál lévő halastó gazdag halállománnyal rendelkezik, kedvelt a környékbeli halászok körében.

Az **Andrássy Ernő Városi Park** a városközponttól nem messze helyezkedik el. Játsszóterét és tenispályáját nyáron gyerekek sokasága lepi el, de sétatere is kedvelt hely mind a fiatalok, mind az idősök körében.

⁴¹ Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: i.m. 188.

Turizmus

A város turizmusa napjainkban egyre csak növekszik, hála az új panzióknak, éttermeknek, amelyek a vendégek kényelméről, szükségleteik ellátásáról gondoskodnak. Több étterem, vendéglő (Kincs, Kry-Bel, Faház), illetve panzió (Ovidiu, Papaya, Regina) várja az érmelléki, bihar megyei turistákat, de szerte Erdélyből és - a közeli határvonalnak köszönhetően - magyarországi településekről érkezők is szállnak-, pihennek meg Érmihályfalván.

Összefoglalásképp

Érmihályfalva még rengeteg rejtőzködő lehetőséget hordoz magában , melyet mi sem bizonyít jobban, mint napjaink kultúráját gazdagító hagyományörző csoportjai, melyek egyre csak gyarapodnak olyan tagokkal, akik ecsettel, tollal, tehetségükkel harcolnak mind a város, mind a tájegység sajátos jellemvonásai fennmaradásának érdekében, illetve azok nagyobb közönség előtti feltárásában.

Dolgozatommal szerettem volna erre rávilágítani, felhívni Erdély figyelmét erre az apró Érmelléki városra, érdekes múltjára és gzdag jelenére egyaránt.

Könyvészet

Báthori Ferenc, Bokor Irén, Kiss-Kőrösi Jolán: *Érmihályfalva*. Érmihályfalva, RMDSZ, 1998.

Dukrét Géza: Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében. *Partiumi füzetek 35*. Nagyvárad, 2005.

Hodgyai Edit: Hagyományörzés és tehetséggondozás Biharban 2012-ig. Micske, Görböc Kulturális Egyesület, 2012.

Kovács Rozália: Utak a múltba. Helytörténeti és néprajzi tanulmányok *Érmihályfalváról*, *Partiumi füzetek 74*. Nagyvárad, 2013.

Kovács Rozália, Szalai Ilona, Ádám Sándor: *Érmihályfalva. Barangolás múltban és jelenben*. Érmihályfalva, Érmihályfalva Polgármesteri Hivatala, 2005.

Lunczer Mária, Rencz Csaba, Borbély-Simon Csaba, Ádám Sándor: *Érmihályfalva, zsidongj tovább! Két évtized az akác bűvöletében*. Érmihályfalva, Duran's Press, 2012.

dr. Szilágyi Ferenc, Czeglédi Júlia, Molnár Zsolt: *Szülőföldünk: bihari Érmellék*. Érmihályfalva, EMNT, 2012.